

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXI

BELGRADE
1990

BALCANICA XXI, Beograd 1990, 1—411.

годишњих празника, аутор је показао да они нису само пуки збир непознатих чињеница, него да живе у органској целини у којој је могућно и присуство коегзистенције супротности. Испод њихове љуштуре, с њихове невидљиве стране, леже дубље структуре које представљају кључ за објашњење правила којима се руководе те појаве и које их омогућују да живе до данас. Тако се структура показује у шароликој обредно-обичајној пракси као „скривени ред“ људског понашања. Време одржавања верских празника одређено је датумима, као свето време, које се разликује од свакодневног времена по томе што се састоји у реактуализацији неког светог догађаја који се одиграо у далекој митској прошлости. Наравно, у хришћанске празнике како католика, тако и православних у испитиваним регионима налазе се и нехришћански садржаји.

О сложеним обредно-обичајним и религијским проблемима ко-

јима се аутор бави у својој књизи, у закључним разматрањима, доноси и образлаже неколико генетских слојева који акцептирају наслебене видове праисторијских, посебно палеобалканских култура, са нагласком на медитерански супстрат. Ту је и природно присуство индоевропских слојева, а посебно утицаји хеленско-римски и каснији старословенски. Свакако да се не може заобићи доминантни религиозни, хришћански утицај (католичанство, православље).

Овај сажет осврт на незаобилазну књигу др Весне Чулиновић-Константиновић, ни изблиза не исцрпљује њен веома богат садржај, значај и закључке. Према строгим критеријума савремене науке, за ову књигу се с правом може рећи, да представља крупан корак у нашој и балканској етнологији.

Драгослав Антонијевић

СРПСКА НАРОДНА МУЗИКА

Радила Петровић, *Песма као израз народног музичког мишљења*, издаје Одељење друштвених наука САНУ и Музиколошки институт, Београд 1989.

Др Радила Петровић, истакнути етномузиколог и фолклорист широког образовања и културе, подарила нам је на радост нашу и ползу науке, незаобилазну књигу о српској народној музици, односно о певању, подређујући поднасловом суштину читаве студије: шта наш народ зна о својој музици и како то објашњава.

Појмимо од методолошких основа књиге. Радила Петровић применила је нове приступе у истраживању народне музике, и већ по томе она се издваја од традиционалистичких погледа њених савременика на пољу етномузикологије. У првом реду она

примењује резултате антрополошких наука у најширем смислу те речи изналазећи структуралне моделе у народној музици и водећи рачуна о њеним семантичким коренима. Она је правилно поступила повезујући народну песму са контекстом стварног сеоског живота, са свакидашњим пословима, ритуалима, обичајима и празновањима. Овакав методолошки принцип увео ју је у трагаштво за функцијом и комуникацијом народне песме, за музичким етносистемом и етнотерминологијом који се односе на све аспекте народне песме, а који су први пут зналачки и стручно представљени у целини српске

традиционалне народне музичке културе. „Наша је музичка терминологија — пише аутор — својствена, прецизна и детаљна, и с једне стране јасно указује да је народна песма функционално узглобљена у читав народни живот (прелске, жетелачке, славске, сватовске песме и многе друге), а с друге стране својим терминима открива народно знање о мелодијском кретању и организацији.

Радица Петровић је годинама, методом непосредног теренског проучавања и прикупљања грађе музичке и о музици, уз посматрање и бележење читавог културног контекста сеоске заједнице, али учествујући и у многим њеним манифестацијама, *извукла из срца народа* како он види и тумачи своју музику, како је гради, како је он изражава и како је изводи. Разумети, разградити и објаснити ова народна музичка начела било је основно полазиште за ауторово извођење закључака из којих извачимо ову карактеристичну мисао: „Народно певање код Срба у прошлости било је засновано на принципу *музичких модела* који су се у народу звали *гласови* (чобански, жетелачки, славски, сватовски и др.) а који су својом музичком и песничком формом и садржином одређивали многе већ поменуте функције. Тако су мелопоетске структуре наших народних песама представљале најважније обрасце народног музичког изражавања.

Књига садржи пет одељака, једноставних и надахнутих наслова са више пододељака. Први, *Проучавање народне музике у Србији*, приказује историјски развој пребеног пута у српској етномузикологији. Почетак је прва половина XIX века, када су светлост дана угледале прве штампане збирке народних мелодија. Крајем XIX и почетком XX века долази до нових напора од стране појединих српских музичара, углавном композитора, да мелографски забележе народне песме, од којих значајно место припада

Стевану Мокрањцу и Владимиру Борбевићу, посебно овом последњем који је умно поставио неке проблеме актуелне и данас. Период између два рата донео је зрелија схватања о важности и значају етномузиколошког рада. Нарочито после другог светског рата створене су солидне научне основе и направљени крупни кораци на пољу проучавања народне музике. Истакнуто место у овом периоду заузимају радови Миодрага Васиљевића и његових ученика.

Други одељак, *Шта и кад народ пева* обрађује ове проблеме: песме уз рад, сетву, жетву, чување стоке, ручне женске послове итд. Свака врста посла имала је своје одређене песме којима се саопштавало шта се ради и где се радно друштво налази. Тако је комуникативна функција песама уз рад ипак била најважнија. У овом одељку после песама уз рад, аутор разматра песме уз празновања сеоске заједнице: коледарске, лазаричке, краљичке, додолске, Ђурбевданске, крстоношке итд. На аутој путањи рабања музике као уметности, као сопствене моћи људске свести, све ове обредне песме припадају оном најстаријем сегменту певања, оном архетипском митском и митолошким слоју, којима се човек за ауто служио (понегде и данас служи), усмеравајући кроз њих свој вапај и молбу вишим силама, натприродним божанствима, не би ли их оне помогле у задовољавању животних потреба за опстанак и здравље.

Овој групи песама припадају и оне које прате животни циклус човека: рођење, свадбу, са веома богатом и разуђеном музичком палетом чије се аналогije налазе у најстаријим обредним супстратима, па до оних које изражавају ланет над изгубљеним чланом породичне заједнице. Овде су укључене и славске песме у којима је хришћанска компонента побожности највише дошла до изражаја. Славско певање је најјаче сачувало српско

светосавско православље. Ова традиција, упркос толиким недаћама и прогонима, жилаво се одржала до наших дана.

Трећи одељак, *Како народ пева* садржи певање „на глас“ као старији музички слој, и певање „на бас“ за који сам народ каже да је новијег порекла. Ту су такође обрабени тонски односи, ритам, мелодијски и поетски облици и њихово узајамно дејствовање. Посебна пажња посвећена је гласу на који се изводи песма. Све је базирано на народној музичкој терминологији, па објашњено општим савременим музичким речником.

Четврти одељак гласи: *Шта се у народу сматра новом песмом*. Ово питање је од посебне важности у проучавању стваралачког процеса и његових етапа с једне стране, а с друге за откривање улоге појединца у процесима народног музичког изражавања и сватања новог. Битно је да мелодијски оквири новог текста могу бити традиционални. Према, томе нова песма не мора да подразумева и нови текст и нову мелодију, већ једно или друго довољно је да се оствари иноватни квалитет. Тако је некада било, али више није. У данашњем стваралачком тренутку народне музике извршен је потпуни концептуални преображај. Народна музика је углавном естрадна. Одабрани појединци је изводе а народ само слуша, насупрот традиционалним музичким законима, када је свако могао или да

пева или да слуша, а ако је имао идеју и да ствара.

Пети одељак чини завршна разматрања, а шести доноси музичке примере којих има око стотину, јер су бирани на принципу репрезентативних узорака који обједињују функције музичког изражавања читавог српског народа. Књига је снабдевена регистрима песама и именима њихових извођача, а највредније место припада регистру народних музичких термина. Уз опширан резиме на енглеском језику више од десетине лепих фото-илустрација завршавају књигу.

Овако постављени, обрабени и протумачени проблеми српске народне музике говоре нам и потврђују да је реч о крупном, целовитом и надасве синтетички написаном делу. Први пут у нашој етномузиколошкој литератури имамо студију о народној музици целе Србије. Оно што такође одаикује ову монографију и што јој даје још једну значајну димензију јесте ауторова јасна, кристално чиста и квалитиврана језичка и стилска изражајност.

Након прочитане књиге др Радмиле Петровић, остаје сасвим јасно и недвосмислено да нема ничег у чему се један народ може препознати, као у својим песмама. Заиста, најзначајније достигнуће у српској етномузикологији на нивоу светског ранга.

Драгослав Антонијевић

ДЕМОГРАФСКА СИТУАЦИЈА НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ

Nikolaj Todorov, Asparuh Velkov, *Situation démographique de la Péninsule balkanique (fin du 15e s. — début de 16e s.)*, Académie Bulgare des Sciences, Institut d'études balkaniques, Sofia 1988

Студија Николаја Тодорова и Аспаруха Велкова „Демографска ситуација на Балканском полуострву (крај XV и почетак XVI века“), у издању Балканолошког института Бугарске академије на-

ука и уметности, представља прилог проучавању демографске ситуације на нашим просторима под османском управом.

Из пописа цизје који пружају податке као што су број нему-